

Az emlékkönyv egy másik, közvetlenül Szenci Molnáré után következő bejegyzéséből az is kiderül, hogy rajta és Lemkeren kívül még egy személy ült rendszeresen az asztalnál: Daniel Breslerus Gdańskból érkezett diák, aki 1610. június 23-án iratkozott be a marburgi egyetemre,³⁰ és Lemkert 1611. május 28-án kelt emléksoraiban szintén „convictor”-nak nevezi;³¹ így vele újabb névvel bővül Szenci Molnár alkalmi ismerőseinek a sora.

Szenci Molnár naplójában az 1611 márciusa és júliusa közötti időszak leírása sajnos, eléggé hézagos: március 24-én (ami ebben az évben húsvétvasárnap volt) Heidelbergben V. Frigyes (1596–1632) pfalzi választófejedelemnek ajándékozott egy példányt a *Lexicon Latino-Graeco-Hungaricum*ból, húsvét másnapján pedig a fejedelem palotájában ebédelt.³² A következő bejegyzés 1611. április 17-ről származik, amikor Móríc hesseni tartománygrófnak (1572–1632) ajándékozta szótárát, és házassága ügyében kérvényt nyújtott be hozzá. Végül július 14-én azt írta be naplójába, hogy elhagyta Marburgot a pestis miatt.³³

Az ismeretlen bejegyzés a hiányos életrajzi kronológiát egészíti ki, és arról tanúskodik, hogy 1611 májusának második felében Szenci Molnár még Marburgban volt.

BUIJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND

Rumy Károly György csak külföldön nyilvántartott műve. 2001-ben Budapesten két, majdnem teljesen azonos témájú kiállítást rendeztek. Mindkettőn 19. századi művészeknek magyar tájakat megörökítő, gyakran sokszorosított műveit mutatták be a rendezők. Az első a Szépművészeti Múzeumban március 9-étől május 27-éig volt látható,¹ a másik a Közép-európai Kulturális Intézetben szeptember 20-ától október 20-áig tartott nyitva.² Mindkét bemutatón méltán kiemelt helyen szerepeltek az Adolf Kunike kiadásában megjelent Duna-menti településeket ábrázoló litográfia-sorozat lapjai.³ A kiadványt Robert Wagner a kor kétségtelenül leghíresebb dunavidéki látképösszeállításának nevezi, ami azért meggyőző, mivel ő volt a Monarchia sokszorosított vedutasorozatait feldolgozó,

³⁰ CSSM 51.

³¹ Album f. 253.

³² NLI 52; SzMAN 83, 157. Vö. KOVÁCS Sándor Iván–KULCSÁR Péter: *Szenci Molnár Albert V. Frigyes pfalzi választófejedelemnek dedikált könyvei a Vatikáni Könyvtárban.* = Magyar Könyvszemle 1970. 251–252.

³³ NLI 53; SzMAN i. h.

¹ *Útjázok / Travel Impressions.* Szépművészeti Múzeum Grafikai Osztálya. Rendezte és a katalógust írta GONDA Zsuzsa. Bp. 2001.

² *Dunai vázlatok. 19. századi rajzolóképek táj- és városképei / Sketches on the Danube. Vedutas by 19th Century Artists.* Közép-európai Kulturális Intézet. Szerk. GELLÉRI Katalin, rend. BASICS Beatrix. Bp. 2001.

³ *Zwey hundert vier und sechzig Donau-Ansichten nach dem Laufe des Donaustromes von seinem Ursprunge bis zu seinem Ausflusse in das schwarze Meer.* Sammt einer Donaukarte herausgegeben von Adolph KUNIKE. Historienmaler und Inhaber eines lithographischen Institutes. Begleitet mit einer topographisch-historisch-ethnographisch-pittoresken Beschreibung von Dr. Georg Carl Borromäus RUMY, ... Wien, auf Kosten des Herausgebers, gedruckt bey Leopold Grund 1826. Vö.: NEBEHAY, Ingo–WAGNER, Robert: *Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke. II.* Wien, 1982. 336. sz. – Reprint kiadás megjelent: München, [1978]. Az Országos Széchényi Könyvtárban jelzete: Dm 1576.

sokat forgatott korpusz egyik szerzője, tehát a téma egyik legjobb ismerője.⁴ Emellett az is biztos, hogy a kiadvány a bécsi litográfia egyik legkorábbi és legjelentősebb vállalkozása volt. A 264 látkép az 1821 és 1826 között eltelt időben, négyesével csoportosítva, havonta jelent meg, az eredeti borítók fennmaradtak a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának gyűjteményében. A lapok az első állapotban nem kaptak számot, de ismert római számozású második állapotuk is.

A sorozat kiadója a német származású Dr. Adolf Kunike (1777–1838), festő és grafikus, aki a bécsi képzőművészeti akadémián tanult és történeti festőként kezdte pályafutását.⁵ Alois Senefelderrel, a litográfia feltalálójával megismerkedvén Bécsben is dolgoztak együtt. Az új művészi sokszorosító eljárást elsajátítva jelentős szerepet játszott annak bécsi bevezetésében és népszerűsítésében. Bécsben lapjai litográfia-inkunábulumoknak számítanak. Litográfiatörténeti szempontból még fontosabb azonban kiadói tevékenysége, amelynek több látképsorozatot köszönhetünk, köztük a legjelentősebb, a dunai látképes album volt.

Kunike a *Donau-Ansichten* képeinek művészi megvalósítását a hírneves tájképfestő-familia fejére, Jakob Altra (1789–1872) bízta.⁶ Őt azonban a török megszállás alatti területen az utazás nehézségei elriasztották attól, hogy Belgrádnál tovább utazzék. Helyette Kunike a vejét, a Bécsben az 1820–30-as években működött litográfus Ludwig Erminyt bízta meg a további rajzok elkészítésével.⁷ Ezt a körülményt a füzetborítók szövegei is jelzik. A litografálás megoszlik maga Alt, Kunike és az ő munkatársai között, akik közül Alois von Saart⁸ és Franz Wolfot⁹ ismerjük név szerint. A szignatúrák és a litográfusok munkamegosztása közötti viszonyról az Alt által rajzolt lapokat illetően stíluskritikai vizsgálat alapján Gmeiner-Hübel disszertációja nyújt felvilágosítást.¹⁰ A látképek rajzolásában és litografálásában közreműködő művészeknek nem sikerült mindig egyenletes művészi színvonalat elérniük. Ebben a művészek tehetsége mellett az új technikának, a litográfiának szokatlansága is közrejátszott. De – amint ezt Rummy az alább idézendő bevezetésben megállapítja – a vedutáknál a hitelesség szempontja megelőzi a művészi niveau-ét.

A kísérő szövegnek a címlapon felsorolt jelzőit úgy kell értelmeznünk, hogy Adolf Kunike a 18. században kialakult és a következőben rendkívüli népszerűsége jutott „voyages pittoresques” egyik korai példáját teremtette meg. Előkelő és gazdag utazókat kísérő vagy élelmes kiadók megbízását megvalósító művészek a 19. században számos esetben követték ezt a példát. Az útközben készült vázlatok később, otthon nyerték el végleges és többnyire sokszorosított formájukat. A tájképeket az ábrázolt település vagy tájrészlet földrajzi, történeti, és művelődéstörténeti érdekességeinek olvasmányos formában megírt leírása kíséri. A Kunike-féle munka képcinek magyarázó szövege a szepességi Iglón született Rummy Károly Györgytől származik, aki a címlapon a klasszikus irodalom, a filozófia és a történeti tudományok nyugalmazott professzorának nevezi magát, és a következő címetek sorolja még fel: a prágai tudományos társaság, a bécsi, prágai, brünni, klagenfurti mezőgazdasági társaságok, a göttingai tudományos társaság és a porosz akadémia hasznos tudományok erfurti társaságának tagja.

⁴ WAGNER, Robert: *Gedruckte Donau-Ansichten von 1493 bis 1900*. In: *Lüneburger Beiträge zur Vedutenforschung*, II. Hrsg. Angelika MARSCH und Eckhard JÄGER. Lüneburg, 2001. 127.

⁵ THIEME-BECKER: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* 22. kötet. Leipzig, 1928. 105–106.

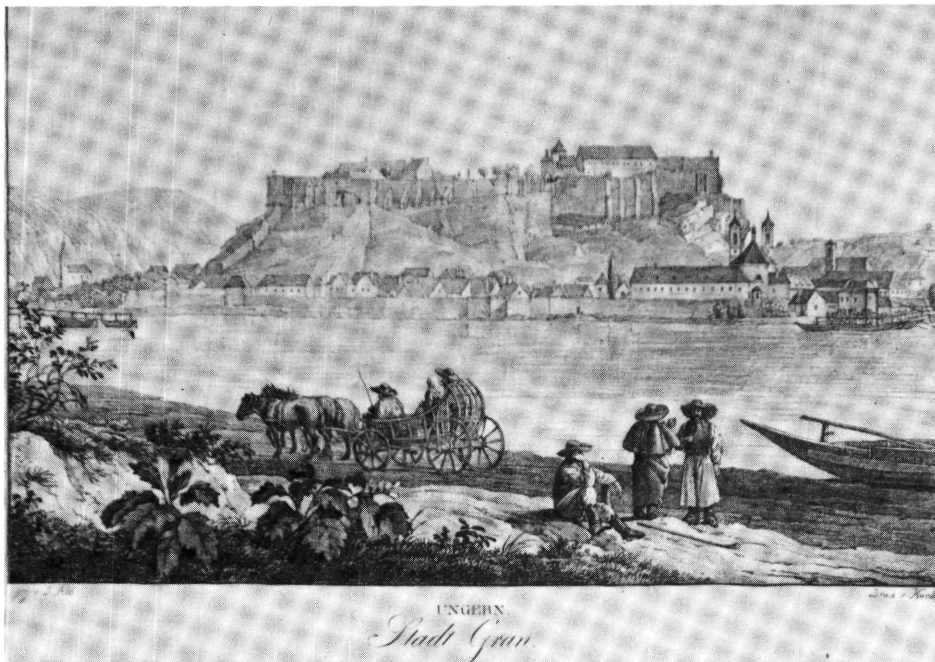
⁶ GMEINER-HÜBEL, Gabriele: *Jakob Alt (1789–1872). Leben und Werk*. Gépíratos disszertáció. Graz, 1990.

⁷ SAUR: *Künstlerlexikon*. 34. kötet. München–Leipzig, 2002. 42.

⁸ THIEME-BECKER: *i. m.* 29. kötet. Leipzig, 1925. 278.

⁹ THIEME-BECKER: *i. m.* 36. kötet. Leipzig, 1947. 196.

¹⁰ GMEINER-HÜBEL: *i. m.* 123–130.

*Esztergom, Rumy utolsó éveinek színhelye:
A. Kunike litográfiája J. Alt rajza alapján a „Donau-Ansichten”-ből*

A szöveg bevezetésében előadja a kiadvány létrejöttének rövid történetét, és közli a bel- és külföldi előfizető előkelőségek névsorát. Elmondja, hogy a szövegnek a rendelkezésre álló túl rövid idő alatti megírását nagy elfoglaltsága miatt nem vállaló Dr. Franz Sartori maga helyett javasolta őt a feladatra. Ez a változás egyébként a képek számára nyomtatott borítón is olvasható. Rumy saját véleménye szerint a feladat megoldására alkalmassá teszi, hogy magántudósként él Bécsben, tehát lesz ideje a munkára, és a Dunamenti településeket – főleg Magyarországon – saját tapasztalatából jól ismeri, könyvtára pedig tartalmazza a szükséges forrásműveket. A Magyarorszáig terjedő Duna-szakasz városai közül – birodalmi patriotizmusának megfelelően – Bécsről ír legtöbbet. A magyar városok sorából Győr hiányzik, azt látkép sem képviseli a sorozatban. Az Aldunai részekhez érkeve megjegyzi, hogy maga is érzi, hogy itt kissé rövidebbek a szövegek, de azt hozza fel mentésére, hogy az elején kissé elszámította magát, és kevés hely maradt a későbbi részek leírására. Egyébként a művészeti kérdésekhez is ért, esztétikai előadásokat is hallgatott, és rajzot tanított is. A szöveg végén a Duna-vidék földrajzára és történelmére, gazdasági és néprajzi kérdésekre vonatkozó tekintélyes irodalmat közöl, amely a régebbi és kortárs szerzők munkáira is kiterjed. Végül megjegyzi, hogy a folió méret ugyan nehézkes utazás közben, de az előfizetők kívánsága volt, hogy a szöveg a képekkel azonos formátumú legyen. Amennyiben lehetősége lesz rá, később a szöveget kisebb méretben is megjelenteti, ami által az utazás közbeni betekintésre alkalmasabb lesz. Ez is azt mutatja, hogy a tudományos országismertetés (Landeskunde) és a Baedeker-műfajt nem választja el átjárhatatlan fal.

Érdekes, hogy a magyar tudományos irodalom Rumynak erről a munkájáról elfelejtkezett. Nem szerepel Kőrösi László biográfiájában sem,¹¹ aki tételesen felsorolja Rummy műveit. Hiányzik Petrik bibliográfiájából,¹² és Szinnyei lexikonjából is.¹³ Ennek a következménye az, hogy a művészettörténeti említések sem térnek ki arra, hogy itt nemcsak magyar témájú vedutákkal van dolgunk, de a ritka és értékes kötet egy – bár jórészt német nyelven író – hazánkfia nevét ismertette meg külföldön. A feledés okát abban kell keresnünk, hogy a Széchényi Könyvtárban nem volt meg a kötet teljes példánya, csak 1980-ban szerezték meg a reprint kiadást. A *Donau-Ansichten* címlapján kívül egyedül a Wurzbach lexikonban találjuk meg Rummy nevét.¹⁴ Ennek következtében a későbbi német irodalom is számon tartja.¹⁵

Nem lehet most feladatunk Rummy irodalmi jelentőségének meghatározása, vagy annak megítélése, hogy munkássága hogy viszonylik a magyar irodalomtörténethez, ezért nem tartjuk szükségesnek az újabb irodalom áttekintését, elég ha megemlítjük, hogy Szerb Antal „csodálatos tevékenységű”-nek nevezi,¹⁶ és az ő írásai jelentik a 19. század elején az egyik vékony eret, amelyen a németül olvasók a magyar irodalomról tudomást szerezhettek. Német anyanyelvű hazánkfia e népszerűnek szánt, anyagi nehézségekkel terhelt bécsi évei folyamán írott munkája mindenestre megérdemli a beillesztést a magyarországi német irodalom történetébe. Ennek megfelelően megállapíthatjuk, hogy Claudio Magris szép és tanulságos *Duna* könyvében, ahol a téma korábbi feldolgozásaira hivatkozik,¹⁷ helye volna Adolf Kuniké képesszeállításának is.

RÓZSA GYÖRGY

Adatok I. (Nagy) Lajos király korának képzőművészetéről a felvilágosodás és a korareformkor hazai sajtójában. A felvilágosodás és a korareformkor hazai sajtóirodalma nemcsak a kortárs honi és külföldi képzőművészet és művészeti élet eseményeiről tudósított, hanem – a művelődési eszmény erősödésével párhuzamosan – figyelmet szentelt a nemzeti művelődés fénykoraiként értékelt korábbi időszakoknak is. A képzőművészetnek és irodalomnak a literátus, tudós réteg képviselői között toposzszerűen emlegetett Mátyás-kori virágzása¹ mellett – amelynek legfontosabb eseményei és eredményei még a magyar művelődési viszonyok iránt többnyire kritikus külföldi tudósok és utazók²

¹¹ KÖRÖSY László: *Rummy élete*. Bp. 1880. 92–96.

¹² PETRIK Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860. III.* Bp. 1891. 257–258.

¹³ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. 11. köt. Bp. 1906. 1392–1399.

¹⁴ WURZBACH, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 27. köt. Wien, 1874. 265.

¹⁵ THIEME–BECKER: *i. m.* 22. köt. 105. – NEBEHAY–WAGNER: *i. m.* II. 336. sz. 119. – SAUR: *i. m.* 34. köt. 42.

¹⁶ SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Bp. 1935. 275.

¹⁷ MAGRIS, Claudio: *Duna*. Ford. KAJTÁR Mária. Bp. 1992. Például Sigmund von BIRKEN 1664-ben megjelent *Donau-Strandja*, és Luigi Ferdinando MARSIGLI Duna-térképe 1726-ból, 33. és 41.

¹ A Janus Pannonius költészetét értékelő ún. Janus-hagyomány történetéhez pl. vö.: GERÉZDI Rabán: *Egy költői hírnév története*. = Irodalomtörténeti Közlemények 1962. 720–732; SZELESTEI N. László: *Adatok Janus Pannonius 18. századi ismeretéhez*. In: *Janus Pannonius és a humanista irodalmi hagyomány*. Szerk.: JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor. Pécs, PJTE, 1998. 51.

² Mátyás király gazdag budai könyvtáráról és a palotát egykor díszítő, 1526-ban Konstantinápolyba hurcolt három bronzszoborról pl. számos külföldi látogató mellett Edward Browne angol utazó is részletesen beszámolt. BROWNE, Edward: *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien, Bulgarien... gethane gantz sonderbare Reisen...nunmehr...in die Hoch-Teutsche übersetzt...*